

Elektrotehnički fakultet Beograd
Genomska informatika (13M111GI)

Aleksandar Kiridžić (2017/3199)

Seed-and-extend Aligner

Beograd, 2018.

Sadržaj

SADRŽAJ

UVOD

OPIS REŠENJA

ČITANJE FASTA FAJLA

ČITANJE FASTQ FAJLA

KREIRANJE *SUFFIX ARRAY*-A

KREIRANJE *BURROWS-WHEELER TRANSFORMA* SA *FM-INDEX*-OM

DEFINISANJE OPSEGA *READ*-OVA

SEEDING FAZA

RANGIRANJE PROZORA

ČITANJE *SIM* FAJLA

EXTENDING FAZA

PISANJE *SAM* FAJLA

UPUTSTVO ZA KORIŠĆENJE

OPŠTI OBLIK POKRETANJA

KOMANDE

TESTIRANJE

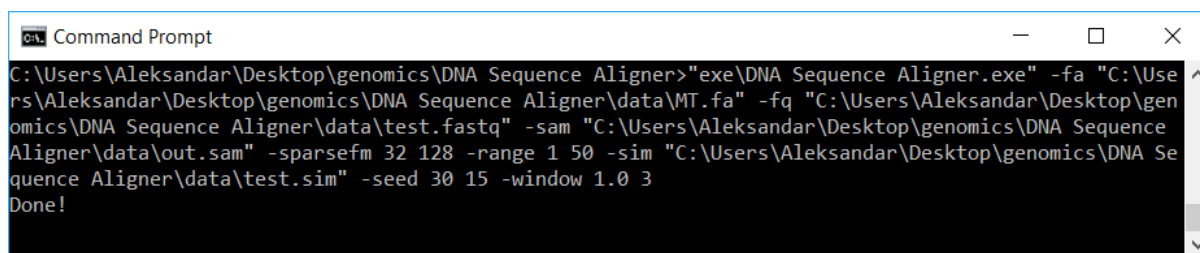
UTICAJ PARAMETARA

Uvod

Aligner je alat koji vrši poravnavanje DNK sekvenci sa referentnom sekvencom. Referentna sekvenca se učitava iz FASTA fajla, a *read*-ovi iz FASTQ fajla. Koristi se tehnika *seed-and-extend* koja se sastoji iz dve osnovne faze:

- *seeding* - *Read* se deli na najčešće preklapajuće *seed*-ove za koje se traži *exact match* u referentnoj sekvenci. Na osnovu rezultata *matching*-a biraju se prozori (delovi referentne sekvence). Ovi prozori su favoriti za najbolje poravnanje i samo oni se koriste u narednoj fazi. Parametre *seed*-ova i prozora može postaviti korisnik.
- *extending* – Prozori iz prethodne faze se porede sa *read*-om. Računa se sličnost na osnovu *end-space-free variant* poravnanja. *Extend* koji da najbolji rezultat se uzima kao finalna vrednost poravnanja. Parametre sličnosti (*score matrix*) može postaviti korisnik.

Rezultati poravnavanja se upisuju u fajl u formatu sličnom SAM formatu.

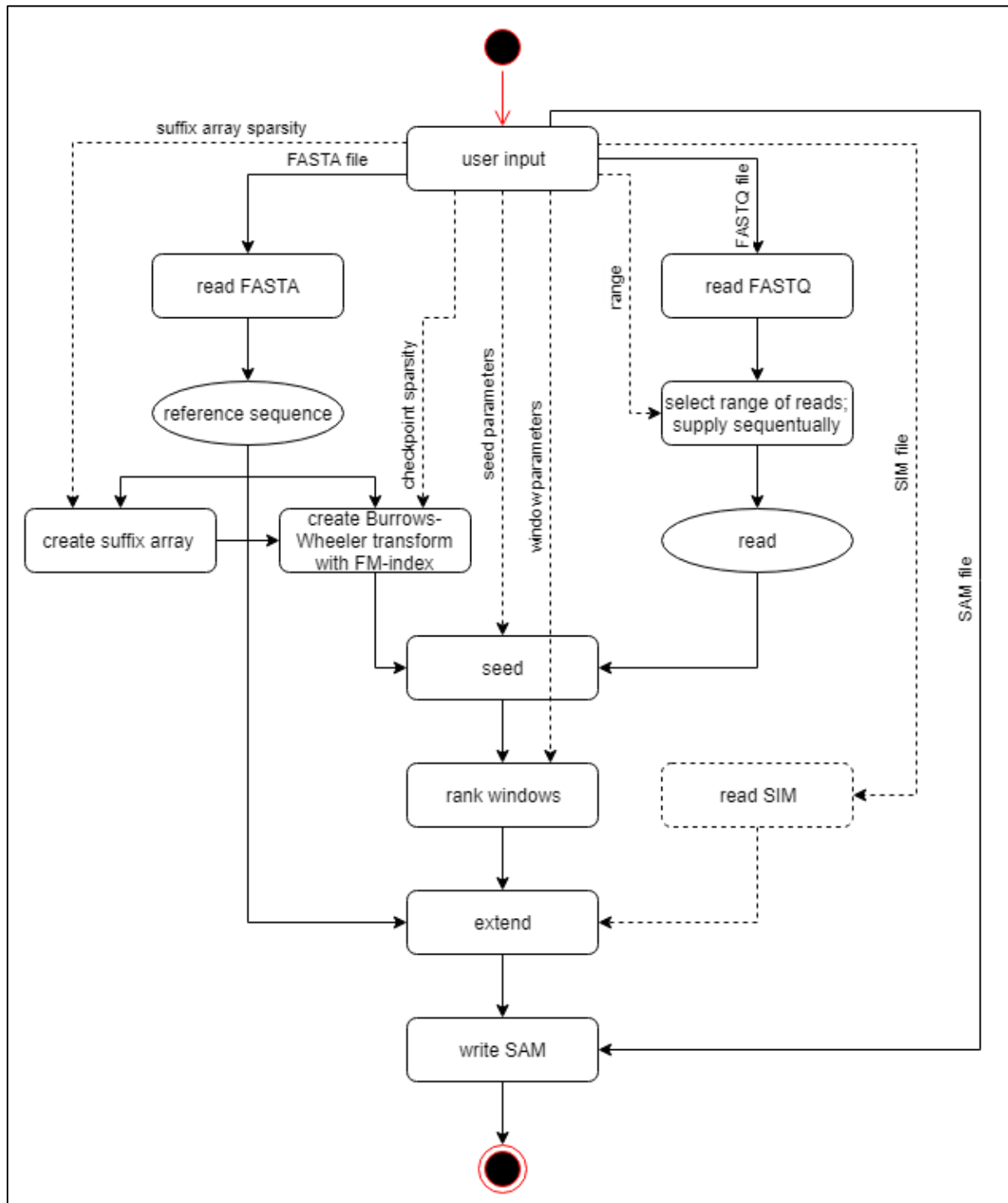
```
C:\Users\Aleksandar\Desktop\genomics\DNA Sequence Aligner>"exe\DNA Sequence Aligner.exe" -fa "C:\Users\Aleksandar\Desktop\genomics\DNA Sequence Aligner\data\MT.fa" -fq "C:\Users\Aleksandar\Desktop\genomics\DNA Sequence Aligner\data\test.fastq" -sam "C:\Users\Aleksandar\Desktop\genomics\DNA Sequence Aligner\data\out.sam" -sparsefm 32 128 -range 1 50 -sim "C:\Users\Aleksandar\Desktop\genomics\DNA Sequence Aligner\data\test.sim" -seed 30 15 -window 1.0 3
Done!
```

Slika 1. Primer korišćenja alata

read_id	strand	position	score	cigar	read_sequence
ST-E00185:49:H5LVCCXX:5:1101:3273:34448/2	REV	7565	300	150M	GAAAAGGGCATACAGGACTAGGAAG
ST-E00185:49:H5LVCCXX:5:1101:4715:41480/2	FOR	5938	300	150M	ACAAAGACATTGGAACACTATACCT
ST-E00185:49:H5LVCCXX:5:1101:7100:23038/2	REV	6103	298	149M	AGCAGATGCGAGCAGGAGTAGGAGA
ST-E00185:49:H5LVCCXX:5:1101:7120:42447/2	FOR	12270	298	149M	TTAAAGGATAACAGCTATCCATTGG
ST-E00185:49:H5LVCCXX:5:1101:8896:5159/2	FOR	14828	284	3M1X40M1X85M1X18M	TCCACATGATGAACTTCGGCTCAC
ST-E00185:49:H5LVCCXX:5:1101:10876:12877/2	REV	5520	300	150M	CCCATTGGTCTAGTAAGGGCTTAGC
ST-E00185:49:H5LVCCXX:5:1101:11474:21790/2	FOR	7533	300	150M	CCATTTCAACTTTGTCAAAGTTA
ST-E00185:49:H5LVCCXX:5:1101:11535:3752/2	FOR	13797	280	83M1X23M1X31M2X9M	ACTCACAGCCCTCGCTGTCACTTTC
ST-E00185:49:H5LVCCXX:5:1101:15331:31213/2	FOR	5574	300	150M	TTTCTGTAACAGCTAAGGACTGCAA
ST-E00185:49:H5LVCCXX:5:1101:15392:59798/2	REV	12248	298	149M	AAGGATGGGGGAATTAGGGAAGTC
ST-E00185:49:H5LVCCXX:5:1101:15555:14863/2	FOR	5712	292	102M1X46M	TCAACTGGCTTCAATCTACTTCTCC
ST-E00185:49:H5LVCCXX:5:1101:16945:15654/2	FOR	6886	300	150M	ACGGAAGCAATATGAAATGATCTGC
ST-E00185:49:H5LVCCXX:5:1101:16955:34131/2	FOR	6922	298	149M	GAGCCCTAGGATTCATCTTTCTTTT
ST-E00185:49:H5LVCCXX:5:1101:21300:71577/2	REV	14590	300	150M	CTTGAGTTGAAATACAACGATGGT
ST-E00185:49:H5LVCCXX:5:1101:24060:9659/2	REV	3257	288	6M1X15M1X127M	GTAGTTGTATATAGCCTAGAATTTT
ST-E00185:49:H5LVCCXX:5:1102:5527:47984/2	REV	14976	298	149M	TGTTGCTATAGTTGCAAGCAGGAGG
ST-E00185:49:H5LVCCXX:5:1102:9810:47422/2	REV	13435	300	150M	GGTAGCGATGAGAGTAATAGATAGG
ST-E00185:49:H5LVCCXX:5:1102:10003:66075/2	FOR	2830	300	150M	AGAACCCAACCTCCGAGCAGTACAT
ST-E00185:49:H5LVCCXX:5:1102:10937:15936/2	FOR	9298	300	150M	TAGCCATGTGATTCAGTTCACATC
ST-E00185:49:H5LVCCXX:5:1102:11180:46385/2	FOR	14926	300	150M	AACCGCCTTTTCATCAATCGCCAC
ST-E00185:49:H5LVCCXX:5:1102:12185:26255/2	REV	14711	292	37M1X82M1X29M	GCCAAGGAGTGAGCCGAAGTTTCAT

Slika 2. Primer izlaznog fajla

Opis rešenja

Slika 3. Dijagram toka izvršavanja

Na slici 3 je prikazan dijagram toka izvršavanja programa. Pravougaoni elementi predstavljaju procese, a elipsoidni objekte. Prikazani su samo objekti najveće važnosti, referentna sekvenca i pojedinačni *read*. Strelice predstavljaju prosleđivanje podataka između procesa. Labelirane su samo u slučaju da proces proizvodi više raznih objekata, u suprotnom predstavljaju logičan rezultat procesa. Pune linije označavaju obaveznu zavisnost, a isprekidane opcionu.

U nastavku će biti detaljnije opisani svaki od navedenih procesa.

Čitanje FASTA fajla

Putanju do FASTA fajla zadaje korisnik. Podrazumeva se jednostavna struktura fajla. Linija se ignoriše ukoliko je prazna ili predstavlja komentar, što se može prepoznati na osnovu početnog znaka u liniji. Sve ostale linije se ulančavaju u sekvencu. Referenca je uvek *forward strand*.

Čitanje FASTQ fajla

Putanju do FASTQ fajla zadaje korisnik. Podrazumeva se jednostavna struktura fajla. Svaki *read* je definisan sa četiri linije:

1. linija koja počinje znakom '@' i sadrži identifikator *read*-a;
2. linija koja sadrži sekvencu;
3. linija koja sadrži samo znak '+';
4. linija koja predstavlja kvalitet *read*-a i mora sadržati isti broj znakova kao druga linija.

Za razliku od referentne sekvence, *read*-ovi iz FASTQ fajla mogu doći sa oba *strand*-a. Zato se odmah izračunava i *reverse complement* pročitane sekvence.

Kreiranje *suffix array*-a

Za referentnu sekvencu se kreira *suffix array*. Ova struktura se prvobitno koristi pri konstrukciji *Burrows-Wheeler transform*, a posle za određivanje pozicije *exact match*-a u *seeding* fazi.

Koristi se algoritam rangiranja povećavajućih prefiksa svakog sufiksa. Za svaki sufiks se definiše rang iz dva dela različitih prioriteta. Inicijalno, viši i niži rang su jednaki prvom i drugom karakteru svakog sufiksa. Pri svakom pristupu van granica stringa, dodeljuje se negativan rang. Zatim se sufiksi sortiraju po rangu rastući.

Definiše se korak, inicijalno jednak 2. Iterira se sa dupliranjem koraka dok on ne pređe veličinu stringa. U svakoj iteraciji ažuriraju se vrednosti rangova svih sufiksa po redosledu prethodnog sortiranja. Viši rang prvog sufiksa dobija vrednost 0. Viši rang svakog narednog sufiksa je jednak višem rangu prethodnog ukoliko su im isti rangovi iz prethodne iteracije ili uvećan za 1 ukoliko nisu. Niži rang svakog sufiksa je jednak višem rangu sufiksa koji je se nalazi korak udesno od njega u originalnom stringu. Na kraju iteracije sufiksi se sortiraju po rangu rastući.

Algoritam koristi činjenicu da su u pitanju sufiksi jednog stringa kako bi ubrzao poređenje korišćenjem rezultata prethodnih poređenja.

Pun *suffix array* zauzima $\text{length}(\text{string}) * \text{sizeof}(\text{integer})$ memorije što može biti mnogo u slučaju velikog stringa. Neophodno je da ova struktura bude puna samo dok se ne završi konstrukcija *Burrows-Wheeler transform*. Nakon toga može da se koristi proređena verzija gde se čuva svaki *n*-ti član, ali se usporava pretraga pozicija *exact match*-a. Po *defaultu* nema proređivanja, već samo ukoliko korisnik eksplicitno traži zadavanjem stepena proređivanja.

Kreiranje *Burrows-Wheeler transform* sa *FM-index*-om

Struktura korišćena za pretraživanje podstringova (*exact match*) u referentnoj sekvenci je *Burrows-Wheeler transform* sa *FM-index*-om. *L*-kolona se prosto dobija iz još uvek punog *suffix array*-a. *F*-kolona se dobija prebrojavanjem pojavljivanja svakog karaktera u stringu. Poslednja struktura koja čini *FM*-indeks jeste *checkpoint* tabela. Broji isto redova koliko i *L*-kolona. Ona u svakom redu za svaki karakter koji se pojavljuje u stringu pokazuje koliko se puta pojavio u *L*-koloni do tog reda. Ovakva struktura omogućava proveru postojanja *exact match*-a u linearnoj složenosti.

Problem je što, kao i *suffix array*, *checkpoint* tabela zauzima relativno mnogo memorije ($\text{length}(\text{string}) * \text{sizeof}(\text{integer})$) za svaki različiti karakter koji se pojavljuje u stringu). Zato se i ovde može koristiti proređena verzija gde se čuva svaki *n*-ti član, ali se usporava provera postojanja *exact match*-a. Po *defaultu* nema proređivanja, već samo ukoliko korisnik eksplicitno traži zadavanjem stepena proređivanja.

Definisanje opsega *read*-ova

Podrazumevano je da se svi *read*-ovi pročitani iz FASTQ fajla poravnavaju. Korisnik može eksplicitno da zada opseg *read*-ova sa kojima će se raditi. Svaki *read* (i pročitana i *reverse complement* sekvenca) zasebno prolazi kroz ceo *workflow*.

Seeding faza

Ova faza je parametrizovana vrednostima dužine *seed*-a i intervalom između dva susedna *seed*-a. Podrazumevane vrednosti ovih parametara su dužina = 20 i interval = 10. Korisnik ih može redefinisati argumentima pri pokretanju programa. *Seed*-ovi predstavljaju podstringove pročitane sekvence i *reverse complementa read*-a zadate dužine i intervala između početnih pozicija. Prvi *seed* kreće od prvog karaktera sekvence.

Algoritam određivanja *exact match*-eva u referentnoj sekvenci je sledeći:

- Za poslednji karakter *seed*-a se odrede pozicije svih pojavljivanja u *F*-koloni. Kako je *F*-kolona sortirana, pojavljivanja su uzastopna i mogu se opisati opsegom.
- Iterira se dalje unazad kroz *seed* dok se ne dođe do početka *seed*-a ili ne završi sa praznim opsegom. U svakoj iteraciji radi se sledeće:
 - U istom redu *L*-kolone nalazi se karakter koji prethodi karakteru u *F*-koloni. Zato se u prethodno dobijenom opsegu traže sva pojavljivanja trenutnog karaktera u *L*-koloni. Koristeći svojstvo *LF*-mapiranja i vrednosti iz *checkpoint* tabele i *F*-kolone, novi opseg se dobija u konstantnom vremenu, doduše sa većom konstantom ukoliko je tabela proređena, jer se svaki put odrađuju dodatna prebrojavanja.
- Ukoliko je krajnji opseg prazan, ne postoje *exact match*-evi. Ukoliko nije, za svaki element opsega je potrebno odrediti poziciju u referentnoj sekvenci. Proba se čitanje pozicije iz *suffix array*-a. Ukoliko je niz proređen i ne postoji tražena vrednost, proba se sa pozicijom prethodnika koji se nalazi paralelno u *L*-koloni i na ovu poziciju se dodaje +1. Ovo se ponavlja dok se eventualno ne stigne do vrednosti. Ovo je očekivano da se desi u konstantnom vremenu, ali ponovo sa većom konstantom.

Za svaki *seed* se definiše važnost kao vrednost obrnuto srazmerna broju *exact match*-eva tog *seed*-a. Ovde se vodi heuristikom da su veće šanse za dobro poravnanje oko manje verovatnih *exact match*-eva.

Rangiranje prozora

Jezgro prozora predstavlja opseg pozicija *exact match*-eva u referentnoj sekvenci koji ulaze u rezultat prozora. Dužina jezgra prozora se meri u odnosu na dužinu *read*-a. Ovaj odnos je podrazumevano 1.0, ali se može redefinisati argumentom programa. Rezultat prozora jeste suma važnosti svih pripadajućih *exact match*-eva. Prozori se dobijaju proširivanjem jezgra prozora sa leve i desne strane za dužinu *read*-a. Na ovaj način se daje dovoljno prostora ne-match-ovanom ostatku *read*-a za dobro poravnanje.

Ne rangiraju se svi mogući prozori, već samo oni čije jezgro počinje u poziciji nekog *exact match*-a. Iterira se kroz rastuće sortiran niz pozicija svih *exact match*-eva za odgovarajući smer (*forward* ili *reverse*) sa dva pokazivača. Prvi pokazuje na početnu poziciju, drugi na prvu poziciju *exact match*-a koja ne upada u jezgro prozora. U linearnom vremenu se računaju rezultati svih željenih prozora. Naravno, zajedno se rangiraju prozori za oba smera datog *read*-a. Broj najboljih prozora koji prolaze u sledeću fazu je podrazumevano 3, ali se može redefinisati argumentom programa.

Čitanje SIM fajla

SIM (skraćeno od *similarity*) format je uveden kao način korišćenja proizvoljnih matrica sličnosti karaktera. Podrazumevane vrednosti predstavljene matrica sličnosti karaktera u SIM formatu se predstavljene na slici 4.

	A	C	G	T		
#		A	C	G	T	*
A		1	-4	-2	-4	-7
C		-4	1	-4	-2	-7
G		-2	-4	1	-4	-7
T		-4	-2	-4	1	-7
_		-7	-7	-7	-7	-1000
*		-10	-10	-10	-10	-1000

Slika 4. Podrazumevane vrednosti matrice sličnosti karaktera

Prazne linije i linije koje počinju znakom '#' se ignorišu. U prvom neignorisanom redu fajla navedeni su svi karakteri za koje se definiše sličnost. Osim ovih karaktera, tabela sadrži redove za prazninu ('_') i asterisk ('*') koji predstavlja sve ostale znake. Asterisk vrednosti su uvedene iz predostrožnosti (ukoliko ulazni fajlovi sadrže greške) i ne bi trebalo da budu korišćene tokom izvršavanja. Vrednosti se nalaze u narednim redovima nakon znaka '|'.

Extending faza

U ovoj fazi radi se *end-space-free variant* poravnanje *read*-a sa podstringovima referentne sekvence određenim prozorima dobijenim u prethodnoj fazi. Izabrana je *end-space-free* varijanta gde prozor ima oba slobodna kraja, jer se traži približno pojavljivanje *read*-a u prozoru. Za najbolje poravnanje se računa CIGAR string i ove vrednosti se prosleđuju dalje za upis u izlazni fajl.

DP-algoritam je definisan:

- $r = \text{read}; w = \text{window};$
- broj redova $n = |r| + 1$; broj kolona $m = |w| + 1$;
- tabela $D_{n \times m}$, matrica sličnosti S ;
- $(\forall j \in [0, m]) D_{0,j} = 0; (\forall i \in [1, n]) D_{i,0} = D_{i-1,0} + S(r_i, -);$
- $(\forall i \in [1, n]) (\forall j \in [1, m]) D_{i,j} = \max \left\{ \begin{array}{l} D_{i-1,j} + S(r_i, -) \\ D_{i,j-1} + S(-, w_j) \\ D_{i-1,j-1} + S(r_i, w_j) \end{array} \right\},$

gde opcije redom predstavljaju brisanje, umetanje i *match/mismatch*;

Paralelno sa popunjavanjem tabele vrednosti, popunjava se i tabela smerova za *backtracking*. Najbolje poravnanje se u tabeli D traži u poslednjem redu, a od njega se *backtrack*-uje dok se ne stigne do nultog reda. Ponovo, ovako se radi, jer je u pitanju je *end-space-free* varijanta gde prozor ima oba slobodna kraja. Kolona konačnog polja određuje poziciju najboljeg poravnanja u referentnoj sekvenci.

Pisanje SAM fajla

Izlazni fajl je uprošćeni SAM fajl. Sadrži zaglavlje koje opisuje kolone i red za svaki poravnati *read*. Kolone su odvojene tabulatorima i sadrže sledeće vrednosti:

- identifikator *read*-a,
- smer *stranda*
- pozicija u referentnoj sekvenci
- rezultat poravnanja
- CIGAR string poravnanja
- poravnatu sekvencu,
- kvalitet čitanja poravnate sekvence.

Uputstvo za korišćenje

Opšti oblik pokretanja

```
"DNA Sequence Aligner.exe" {-<command> <args>}
```

Komande

U sledećoj tabeli objašnjene su sve komande za konfiguraciju parametara alata.

komanda	argumenti	obavezna
-fa <filepath>	Argument je putanja do ulaznog FASTA fajla.	DA
-fq <filepath>	Argument je putanja do ulaznog FASTQ fajla.	DA
-sam <filepath>	Argument je putanja do izlaznog SAM fajla.	DA
-sparsefm <arg1> <arg2>	Prvi argument je stepen proređivanja <i>suffix array</i> -a. Drugi argument je stepen proređivanja <i>checkpoint</i> tabele. Za obe vrednosti uzima se najveći stepen dvojke ne veći od argumenta. Podrazumevane su pune strukture. Korišćenjem ove opcije smanjuje se iskorišćenje memorije nauštrb slabijih vremenskih performansi.	NE
-range <arg1> <arg2>	Argumenti predstavljaju donju i gornju granicu opsega rednih brojeva <i>read</i> -ova koji će se poravnavati. Ako se ne navede, poravnavaju se svi.	NE
-sim <filepath>	Argument je putanja do ulaznog SIM fajla. Ukoliko se ne navedi, koristi podrazumevana matrica sličnosti karaktera (Slika 4).	NE
-seed <arg1> <arg2>	Prvi argument predstavlja dužinu <i>seed</i> -a (podrazumevano 20). Drugi argument predstavlja interval između susednih <i>seed</i> -ova (podrazumevano 10).	NE
-window <arg1> <arg2>	Prvi argument predstavlja odnos jezgra prozora i dužine <i>seed</i> -a (podrazumevano 1.0). Drugi argument predstavlja maksimalan broj najboljih prozora jednog <i>read</i> -a koji će se <i>extendovati</i> (podrazumevano 3).	NE

Tabela 1. Tabela komandi

Testiranje

Testiranje je vršeno na uređaju sa procesorom Intel(R) Core(TM) i7-4720HQ CPU @2.60GHz i 8.00 GB RAM. Za testiranje su korišćeni sledeći podaci:

- [DNK sekvenca ljudskih mitohondrija kao referenca](#) (16569 bp)
- [simulirani set read-ova](#) (2500 × ~100bp)
- [realističan set dobijen sa sekvencera](#) (2068 × ~150bp).

Pri podrazumevanoj konfiguraciji parametara simulirani set je poravnat za ~1.8s, a realistični za ~3.9s. Usko grlo izvršavanja je, kao i očekivano, *end-space-free variant* poravnavanje *read*-ova sa prozorima koje traje ~80% vremena izvršavanja.

Uticaj parametara

U sledećoj tabeli opisane se posledice promene parametara alata.

komanda	posledica i zaključak
<code>-sparsefm 32 128</code>	<i>Suffix array</i> i <i>checkpoint</i> tabela su proređene. Ovo dovodi do značajne relativne uštede na memoriji koju koristi objekat referentne sekvence. Ipak, apsolutna razlika dolazi do izražaja tek ako se radi sa većim referencama (>10Mbp). Kopromisno, trajanje <i>seeding</i> faze se produžuje zbog dodatnih prebrojavanja koje je potrebno izvršiti iznova svaki put. Sa ovim vrednostim parametara, ukupno trajanje se produžilo za ~5%, što je primetno kada se rade veliki brojevi poravnanja.
<code>-window 2.0 10</code>	Jezgro prozora je sada duplo veće od dužine <i>read</i> -a, pa je prozor četiri puta veći od dužine <i>read</i> -a. Trajanje <i>end-space-free variant</i> poravnavanja je direktno srazmerno dužini prozora, a kako je ovo usko grlo izvršavanja, uticaj na ukupno vreme izvršavanja je nezanemarljiv. Maksimalan broj prozora koji prolaze u <i>extending</i> fazu je povećan. U većini slučajeva, pri dobrim očitavanjima, neće se ni definisati ovoliko prozora, jer se već u <i>seeding</i> fazi dovoljno sužava izbor. Razlika se pravi kod <i>read</i> -ova koji generalno neće dati dobro poravnanje, pa treba pokušati veći broj prozora. Sa ovim vrednostim parametara, ukupno trajanje se produžilo za ~35%.
<code>-seed 10 5</code>	<i>Seedovi</i> su kraći i ima ih više. Prva posledica jeste donekle duže trajanje <i>seeding</i> faze. Druga, mnogo značajnija posledica jeste mnogo veći broj <i>exact match</i> -eva. Ovo skoro pa garantuje da će postojati dosta više prozora nego što ih prolazi u <i>extending</i> fazu. Zato se ova komanda dobro kombinuje sa komandom za povećanje maksimalnog broja prozora jednog <i>read</i> -a koji će se <i>extend</i> -ovati, a sve u cilju boljih poravnavanja. Sve ovo dovodi do znatno dužeg trajanja izvršavanja programa. Zato je najbolje da se koristi samo nad skupom <i>read</i> -ova koji prvobitno daju loše poravnanje.
<code>-seed 40 20</code>	<i>Seedovi</i> su duži i ima ih manje. Broj <i>exact match</i> eva se smanjuje, a samim tim manji broj prozora ulazi u <i>extending</i> fazu. Dolazi do skraćivanja trajanja izvršavanja alata, u slučaju ovih vrednosti parametara ~20%. Loša strana je to što dolazi do slabijih poravnanja kod dela <i>read</i> -ova, jer se neki dobri prozori neće <i>extend</i> -ovati. Najbolje koristiti za bržu (ali i površnu) validaciju prethodno dobijenih rezultata.

Tabela 2. Uticaj promene parametara alata